

This was a High School of Medicine. Two physicians and two pharmacists only absolved this school.

The School for Midwives exists since 1821. having a provincial character. The first Medical Association was enacted in Zadar in 1868.

Finally the author cites some welfare and hygienic institutions as the Red Cross (1878), the Public Kitchen (1911), The Cachier office for workers insurance (1889), the sulphur baths (1884), the laundry (1895), sea resort (1888). Etc.

In Zadar acted or are native from Zadar a number of famous physicians and professors in Padua and Zagreb as Federico Grisogono, the discoverer of the causes of the ebb and flood before Newton (1528). The first ether narcosis in Croatia was given in Zadar (1847), the first hospice in Croatia was endowed also in Zadar (559), the first Medical Association was here enacted (1868), the first High School of Medicine (1806), and the first Red-Cross Society (1878), the first School for Midwives was instituted (1821). Etc.

(Rad je primljen u Uredništvu 31. XII 1980. god.)

Peter BORISOV

ISTAKNUTI LIJEČNICI RODOM IZ DOLENJSKE, ILI ONI KOJI SU DJELOVALI NA TOM TERITORIJU

Razvoj javne zdravstvene službe svjedoči da je bio na teritoriju Dolenjske priličan broj liječnika sa stručnom spremom, koja je bila po tadašnjim mjerilima na prilično dobroj visini. O njihovoj djelatnosti čulo se je nadaleko i van granica Dolenjske.

U ovom radu izneo bih najznačajnije zdravstvene ličnosti, njihovu djelatnost i događaje.

Za razvoj zdravstvene službe u Novom Mestu, a u širokom smislu i na Dolenjskoj, bila je od presudne važnosti odluka pokrajinskih vlasti god. 1569. da se osnuje u Novom Mestu ljekarna, jer su pre toga izrađivali i prodavali lijekove isključito franjevci i samo oni su imali monopol nad tom djelatnošću.¹ Tako je bila god. 1570. uređena u Novom Mestu javna ljekarna. Ali liječnika u to vrijeme u Novom Mestu još nije bilo, i ako su se vlasti mnogo oko toga zalagale, da pridobiju i za Novo Mesto liječnike iz Ljubljane. Mnogo je trebalo vremena, da konačno riješe i tu stvar, ali liječnici, koji su dolazili u Novo Mesto, nisu htjeli da ostanu tu dulje vremena i to navodno zbog loših radnih uslova. Arhivi svjedoče da su slale pokrajinske vlasti u nekadašnjoj Kranjskoj neko vrijeme u Novo Mesto liječnike, koji su bili tu na izdržavanju kazne zbog nekih prekršaja.² To svjedoči da su u tim krajevima bile prilike zaista loše. Ali, što je bio u stvari pravi uzrok tome, sa sigurnošću ne može se ustanoviti, jer je Novo Mesto god. 1664. potpuno stradalo u velikom požaru, i tada je izgorela i sva dokumentacija, koju je čuvao magistrat.³

Mislim, da je od naročite važnosti da se podvuče činjenica da je djelovao u Novom Mestu od god. 1587. gradski fizikus dr Bartolomeus Schober, koji je god. 1598. po naredbi pokrajinskih vlasti sastavio „Upute za pravu i potrebnu pouku kako da se ljekarnik ponaša, što da napravi i što da ostavi”.⁴ Taj spis bio je prvi slovenački apotekarski propis, koji je važio u nekadašnjoj Kranjskoj sve do god. 1710, kad je stupio na snagu novi zvanični ljekarnički propis, koji je na temelju zdravstvene deontologije uređivao propisivanje, izrađivanje i izdavanje lijekova.

U drugoj polovini 17. vijeka djelovali su u Novom Mestu i okolini 2 liječnika, vjerojatno otac i sin, po imenu Gosjak (Ganser). Jedan od njih imao je mali dvorac u Mosteku (Steinbrückel) kod Novog Mesta. Janez Krstnik Gosjak je izradio u Padovi god. 1662. inauguralnu disertaciju sa naslovom „Observationes circa morbus mulierum”.⁵

Povijesničar u Kranjskoj Janez Vajkard Valvasor (1641—1693) pominje u svom čuvenom delu „Slava vojvodine Kranjske”⁶ u III knjizi, u 5. poglavlju sa naslovom „Von den Krankheiten in Crain” neka obolenja, koja su harala u ono doba naročito na Dolenjskom. To bi bilo od naročitog značaja kod proučavanja razvoja naše nacionalne nozologije i terapije.

U VI i XIV poglavlju pomenute knjige navodi *Valvasor* 2 rada, koja zaslužuju naročitu pažnju. Jedan je napisao ljubljanski fizikus dr *Francesco Coppini*, u kome raspravlja o higijeni prehrane, a drugi je pisao dr *Francesco Corusa* (ili *Carusa*), koji u tom radu nabraja i opisuje ljekovita bilja, koja rastu u Kranjskoj. Liječnik iz Novog Mesta dr *Krstnik Burchardt* opisuje u *Valvasorovom* delu ljekovita bilja, a naročito ističe važnost Dolenjskih toplica u liječenju niza bolesti, za koje navodi indikacije. Ovo je prvi stručni opis Dolenjskih toplica.

U razvoju zdravstvene službe na Dolenjskom odigrali su značajniju ulogu i verski redovi, naročito franjevci iz Novog Mesta, koji su bili daleko naokolo čuveni zbog svoje zdravstveno-karitativne djelatnosti naročito među siromašnim pukom, koji nije mogao da plati skupe liječnike. Da su neki od redovnika pokazivali naročiti interes za medicinu i kirurgiju, svjedoči niz medicinskih knjiga, koje je samostan prikupljao kroz vjekove, i koji se još i danas nalaze u samostanskoj biblioteci; među njima ima i medicinskih rariteta. Ali, uprkos rečenom, bilo bi pogrešno misliti, da su redovnici posvećivali zdravstvu naročitu pažnju; oni su sve to radili uzgred i samo toliko koliko im je ovakvu djelatnost dopuštao njihov statut i njihova pravila. To treba da znamo kada raspravljamo o djelatnosti tzv. samostanske medicine.

Dolenjska zemlja treba da se naročito ponosi svojim velikim sinom liječnikom dr *Markom Gerbecom* (1658—1718), rodnom iz Šentvida u Stični, čuvenim naučnikom i poznatim ljubljanskim fizikusom, o kojem ima niz stručnih rasprava i radova u našoj povijestnoj medicinskoj literaturi. *Gerbec*, koga su savremenici zvali slovenački *Sydenham*, objavljivao je svoje značajne radove u „*Miscellanea Ephemerides*“, časopisu čuvene *Academiae Naturae Curiosorum*, koje je bio redoviti član. Pored toga, objavljivao je svoje radove i u „*Opera Medica*“, koje je izdavao *Sydenham*. Od naročitog značaja je njegova bogata kazuistika, koju je objavio u svojim zbornicima „*Chronologiae Medicae*“, koje su izlazile punih 5 godina. Svi njegovi radovi potvrđuju da je bio pristalica klasične humanitarne medicine, isto tako kao i njegov suvremenik Englez *Sydenham*. U tančine je izradio nauku o konstitucijama, te objasnio ujedno nastanak i razvoj niza bolesti. Pored svega toga treba da podvučemo da je *Gerbec* bio među prvima koji su u detalje opisali simptomatiku atrio-ventrikularnog srčanog bloka.⁷ Time je ušao u krug korifeja svetske medicine. Za nas je on najznačajnija medicinska ličnost, jer je bio prvi koji je utemeljio slovenačku naučnu medicinu.

Spomenuli bi još da je u doba *Van Switena* djelovao u Moravskoj kotarski liječnik, tvorac nozološkog sistema, *Janez Krstnik Mihael Žagar* (1732—1813), rodnom iz sela Damelj kod Vinice kraj Kupe.

U novije vrijeme značajan je kao utemeljitelj hospitalne medicine u Dolenjskoj dr *Petar Defranceschi* (1863—1937), koji je uneo u kiruršku praksu savremene stručne i naučne principe.⁸ Zbog njegovih upornih nastojanja bila je sagrađena najpre tzv. „muška“, a kasnije i „ženska“ bolnica u Novom Mestu. Liječnička djelatnost *Defranceschija* bila je vrlo šarenita: on primenjuje god. 1903. lumbalnu anesteziju kod operacija, uvodi antiseptičke i aseptičke principe, te razvija niz kirurških zahvata, kojih dotle nije još niko izvodio u tim krajevima. *Defranceschi* uvodi god. 1910. u kirurgiju rendgensku diagnostiku, i radi vlastite histološke pre-

parate. Kao veštak za sudsku medicinu neumorno radi na sudsko-medicinskom terminološkom rječniku, koji na žalost ostaje samo u rukopisu, a kasnije bude izgubljen. Među prvima u Sloveniji *Defranceschi* objavljuje niz interesantnih sudsko-medicinskih kazuističkih rasprava u „Slovenskom pravniku“. U kasnijim godinama istakao se je kao značajni društveni radnik.

Već krajem 20-ih godina našeg doba istakao se je među organizatorima eksperimentane onkologije u Sloveniji nekadašnji liječnik opšte prakse u Novom Mestu, a kasnije kirurg-primarijus bolnice u Brežicama dr *Josip Cholewa* (1885—1942). *Cholewa*⁹ je god. 1920. ustanovio u Brežicama onkološki eksperimentalni laboratorij, a god. 1937. preuzeo je u Ljubljani vodstvo Banovinskog instituta za istraživanje i liječenje novotvorevina.

U trećem deceniju našeg doba obeleženi su prvi ozbiljni naponi, da se sprovedu u život *Štamparove* ideje o preventivskoj medicini i u Dolenjskoj, naročito u Novom Mestu i Cerkljama.

Za vreme Narodnooslobodilačkog rata zdravstveni radnici sa područja Dolenjske dali su značajni doprinos razvoju slovenačkog partizanskog saniteta (npr. u Rogu, Žumbregu, its.), što o tome svjedoči obimna dokumentacija.¹⁰

Posle Drugog svjetskog rata, modernizovala se, ne samo u Novom Mestu, već i u drugim krajevima Dolenjske, hospitalna interna, kirurška i ginekološko-porođajna djelatnost, a naročito je došlo do proširenja čitave mreže preventivsko-dispanzerskih ustanova.

LITERATURA

- ¹ Barlé J., *Ranarnici i lijekarnici iz franjevačkog reda*. Liječ. vjesn., 1907, 29, 1, 5—13. — ² *Arhiv Slovenije*, Stanovski arhiv, 1569/1016, fasc. 285. — ³ Vrhovec I., *Zgodovina Novega mesta*. Matica slovenska, Ljubljana, 1891, 67—71. — ⁴ Minařik F., *Celjska družina Klausovih (Trubarjevih sorodnikov)*. Časopis za zgod. in narav., 1936, 31, 2, 49—67. — ⁵ Borisov P., *Od ranocelništva do začetkov znanstvene kirurgije na Slovenskem*. SAZU, Ljubljana, 1977, 47. — ⁶ Valvasor W. J., *Die Ehre des Herzogthums Crain*. Endter, Laybach, 1689, XI, 479—489. — ⁷ Pintar I., *Dr. Marko Gerbec*. Razprave, IV. raz., SAZU, Ljubljana, 1963, 28—32. — ⁸ Borisov P., vidi rad pod ⁵, 266—270. — ⁹ Idem: vidi rad pod ⁵, 260. — ¹⁰ Lah P., Grosman B., *Gradivo o slovenski partizanski saniteti*. Sekcija za partizansko zdravstvo, SZD, Ljubljana, 1979, 313—319.

PROMINENT PHYSICIANS BORN IN DOLENJSKA AND ALL THOSE PHYSICIANS WHO WERE ACTIVE ON ITS TERRITORY

Peter BORISOV

In the above article we discuss all those physicians who have with their work contributed to the development of the Health Service in this part of the country. We must pay attention to the physicians such as Gerbec (he was an adherent of Sydenham), then the surgeon Defranceschi, and in our times much appraised oncologist and experimentalist Cholewa.

Between the two wars of much significance are the beginnings of Štampar's preventive-treatment action in Dolenjska and the development of the Slovene partisan Health Service during the time of the 2nd World War which attained its topmost development on this very territory.

(Rad je primljen u Uredništvo 4. IX 1981. god.)